

еволюційності розвитку, низький рівень ефективності державного управління в Україні можна пояснити відсутністю історичного досвіду, але це ніяк не вписується в 20-річний аналогічний досвід Сінгапуру та Ірландії, які за такий же період досягли зовсім протилежних результатів.

Недосконалість ієрархічної структури органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, їх функціональна розбалансованість веде до деградації суспільства, а не до розвитку. Тому в Україні, з точки зору наукової школи нового державного управління економікою, вихідною та визначальною ланкою виступає політична стабільність і усвідомлення політичною елітою пріоритетів в першу чергу державного будівництва, забезпечення зростання добробуту всіх громадян, а не реалізація власних інтересів.

Застосування принципу верифікації до оцінювання державного управління в Україні дозволяє зробити висновок про наукову невизначеність цілей та способів їх досягнення в реальному вимірі українського державотворення. Так, зокрема тотальна приватизація суперечить формуванню інститутів державності України, фінансово-економічною базою розвитку яких є функціонування державного сектору економіки. Практика внесення змін до Конституції України свідчить про наукову недолугість обґрунтування потреб її вдосконалення та про меркантильність, лобістський характер таких „новацій”. Невизначеність в Конституції України цілей та соціально-економічної моделі розвитку суспільства складає одну із важливих теоретико-практичних проблем управління.

Статья поступила в редакцию 29.01.2013

УДК: 338.24(477)

А.Г. ГЕРАСИМЕНКО, к.е.н., доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МОНОПОЛІЗМ АБО РОЛЬ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ ВІДНОСИН РИНКОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

На основі аналізу чинних досліджень сутності інституційного монополізму запропоновано розглядати останній в рамках моделі тріади влади (суб'єкт ринкової влади → держава → об'єкт ринкової влади), де держава виконує роль агента й каталізатора ринкової влади в системі міжфірмової взаємодії. Наведено емпіричне підтвердження поширеності такої моделі інституційного монополізму в економіці України.

Ключові слова: *інституційний монополізм, ринкова влада, держава, державні закупівлі, державна допомога.*

Здавна проблеми монополізації окремих товарних ринків, як і економіки в цілому, вважалися предметом дослідження неокласичної економічної теорії, мінімізуючи інтерес до них вчених-інституціоналістів. Втім, по мірі поглиблення самих досліджень феномену монополії ставало зрозумілим, що її існування за межами сприятливого монополізації інституційного середовища є вкрай складним, а то і взагалі неможливим. А. Етционі пише:

«...чисті економічні монополії логічно є можливими, але на практиці зустрічаються рідко й характеризуються нестабільністю, тоді як засновані на політичній та економічній владі монополії є повсюдними, і такими, що вирізняються стійким характером» [1, с.227]. Аналогічної точки зору дотримується й ряд відомих вчених-економістів серед яких М. Фрідман [2, с.153], Ф. Хайек [3, с.137], В. Ойкен [4, с.348], Й. Шумпетер [5, с.50], Д. Норт [6, с.90], Дж. Стіглер [7, с.3-21] та ін. А отже постає питання про існування не тільки класичного підприємницького монополізму, але й іншого – інституційного.

Незважаючи на те, що феномен інституційного монополізму є притаманним будь-якій економічній системі, а його дослідження під різними назвами вже кілька десятків років є популярним напрямком сучасної економічної теорії, сама категорія «інституційний монополізм» народилася на пострадянському просторі. До числа найбільш відомих дослідників

© А.Г. Герасименко, 2013

.....
<http://www.donntu.edu.ua/> «Библиотека»/ «Информационные ресурсы»

<http://www.instud.org>, http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/

проблем інституційного монополізму слід віднести А. Губаря [8, с.7-11], О. Костусева [9], В. Лагутіна [10, с.69-87], Р. Самсонова [11, с.140], Г. Филлок [12, с.65-66]. О. Костусев, наприклад, визначає інституційний монополізм як специфічний тип ринкових відносин, що породжується інститутами і проявляється у штучному створенні нерівних умов конкуренції для різних її учасників – аж до повного усунення конкуренції [9, с.21]. Аналогічний підхід до визначення інституційного монополізму знаходимо у А. Губаря [8, с.10], Р. Самсонова [11, с.140], І. Гнилякевич [13, с.124] тощо.

Широта запропонованого визначення зазвичай звужується у конкретних дослідженнях цих авторів, що концентруються на дослідженні системи державних інститутів як таких, що завдяки своїй силі примусу здатні найбільш радикально і швидко змінити умови конкуренції на користь деякого суб'єкта господарювання – як правило – фірми-носія ринкової влади. Погоджуючись з таким спрощенням і відштовхуючись від наведеного вище визначення, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на двох ключових моментах, що формують фундамент досліджуваної економічної категорії. Перший полягає у визначенні причини монополізації, якою, на відміну від звичайної монополії, є не структура ринку, а наявність особливих прав, нехарактерних іншим учасникам ринку. Другий – в суб'єктному дуалізмі такого монополізму. Підприємницька монополія поєднує в собі риси і суб'єкта примусу, і набувача користі від використання такого. У випадку ж інституційного монополізму функції примусу й набуття користі розподіляються між різними суб'єктами: один визначає правила, нерівні умови конкуренції на ринку, а інший споживає обумовлену ними економічну ренту.

Коментуючи такий дуалізм інституційного монополізму, Дж. Стіглер описує державу як деякий аморфний механізм, а державну владу як потенційний ресурс чи загрозу для кожної із галузей в економіці. Керуючись своєю владою заборони та примусу, владою забирати або давати гроші, держава не тільки може, але й реально здійснює селективний підтримуючий або обмежувальний вплив по відношенню до великої кількості галузей національної економіки, суб'єктів господарювання [7, с.3]. Виходячи з цього та керуючись запропонованою А. Олейником термінологією [14, с.21], можемо провести чітку межу між двома типами монополізму: якщо підприємницький монополізм є таким, що організовується у рамках владної

діади (суб'єкт ринкової влади → об'єкт ринкової влади), то інституційний – у рамках владної тріади (суб'єкт ринкової влади → держава → об'єкт ринкової влади), в якій держава виконує роль не суб'єкта, але агента влади в системі взаємодії фірм-носіїв ринкової влади із фірмами, що такої влади позбавлені.

Враховуючи вище встановлене у цій статті, ми ставимо перед собою мету дослідити на емпіричному рівні чинність описуваного моделлю владної тріади взаємозв'язку між суб'єктами, об'єктами ринкової влади та державою у вітчизняній економіці, встановити її відповідність суті та характерним рисам інституційного монополізму в Україні.

О. Костусев, аналізуючи прояви інституційного монополізму, а по суті прояви захоплення носіями ринкової влади відповідного рівня регуляторів на прикладі економіки царської Росії кінця ХІХ – початку ХХ ст., виділяє 3 напрями державної політики, що зазнали найбільшого захоплення:

- державна митна політика;
- казенні підряди (державні закупівлі);
- надання державної допомоги [9, с.26].

Усвідомлюючи актуальність та ефективність захоплення державної влади за цими напрямками сьогодні, побудуємо своє дослідження в їх розрізі, починаючи з митного протекціонізму як хронологічно найпершого інструменту реалізації інтересів національних лідерів ринкових продажів. Саме на його прикладі захоплення й своєкорисливе використання державної влади суб'єктами господарювання ілюструють класики відповідної теорії – А.Крюгер [15, с.291-303], Дж.Б'юкенен, Г. Таллок і Р. Толлісон [16], С. Ленвей, Р. Морк і Б. Янг [17, с.410-421] в своїй роботі кінця минулого століття. Втім створення у 1994 році й активний розвиток Світової організації торгівлі, входження до неї все більшої кількості країн, що послідовно беруть на себе зобов'язання по відмові від митного протекціонізму сьогодні фактично звели нанівець ефективність відповідного інструменту захоплення державної влади, обумовлюючи послаблення інтересу вітчизняних носіїв ринкової влади до його застосування, а отже й поступове обмеження інтересу науковців до дослідження відповідного прояву інституційного монополізму.

Інакшим є стан справ у сфері державних закупівель. Ще з часів середньовіччя заपुरкою комерційного успіху вважалося стати постачальником королівського двору. Та й більш пізня економічна історія нараховує безліч при-

кладів неконкурентних державних закупівель. Так, Г. Циперович пише, що в 1902 році в Росії під тиском ряду південноросійських металургійних заводів було створено Загальнодержавний комітет з розподілу залізничних замовлень на рейки. В результаті усі держзамовлення, в тому числі на декілька років вперед, розподілялись між дев'ятьма найбільшими металургійними заводами країни, при чому переважна більшість замовлень припадала на шість південноросійських заводів, що були ініціаторами створення Комітету. Ціни ж за цими замовленнями зазвичай були вищими за ринкові, формуючи економічну ренту для власників відповідних заводів, а якість продукції та своєчасність поставок залишали бажати кращого [18, с.305].

Сьогодні проблема забезпечення конкурентного характеру процедур державних закупівель залишається не менш актуальною, ніж століття тому. Окремі компанії, такі як Lockheed Martin щороку отримують мільярдні контракти від уряду (наприклад, 2011 року Lockheed Martin підписала з урядом США понад 22 тис. контрактів загальною вартістю близько 40 млрд. дол. США, а протягом першого півріччя 2012 року компанія за державними контрактами заробила 18,97 млрд. дол. США [19]), тоді як можливості інших потрапити до переліку «постачальників королівського двору» є вкрай обмеженими. За результатами дослідження Незалежної комісії з питань корупції при уряді Нового Південного Уельсу (Австралія), проведеного в 2011 році для відповідного регіону, встановлено, що 55 % компаній – постачальників товарів і послуг за державним замовленням на етапі проведення конкурсних процедур в тій чи іншій мірі стикалися з проявами державного фаворитизму й нерівності умов доступу до державних контрактів, тобто з проявами інституційного монополізму. Зокрема 39 % опитаних вказали на факт отримання неоднакової інформації щодо проведення конкурсних процедур різними заявниками, а 25 % – засвідчили витік конфіденційної інформації щодо цін та інших умов висунутих тендерних пропозицій і т.д [20, с.5].

Не меншою мірою проблема недобросовісності державних закупівель, орієнтації діючої закупівельної системи на потреби суб'єктів ринкової влади характерна й вітчизняній практиці господарювання. Тільки протягом вересня 2010 р. – грудня 2011 р. Антимонопольним комітетом України отримано 995 скарг щодо порушення процедури державних закупівель

та заяв щодо оскарження прийнятих рішень. При цьому із 738 скарг, що прийняті АМКУ до розгляду, як такі, що відповідають процесуальним вимогам, – 294 скарги (40 %) було задоволено [21; 22].

Щоправда наведені дані щодо оскарження закупівельних процедур відображають проблему інституційного монополізму тільки незначною мірою. Погляньмо, наприклад, на статистику тих державних закупівель, що відбулися без порушень. На рис.1 зображено динаміку частки закупівель у одного постачальника в загальній вартості державних закупівель в країні. Усвідомлюючи, що такий неконкурентний механізм державних закупівель існує для тих випадків, коли конкуренція між постачальниками є неможливою чи то в силу природно монопольного характеру товару чи послуги, чи то в результаті тимчасової монополізації відповідного ринку, порівняймо цю частку із часткою монопольних ринків в структурі вітчизняного випуску товарів і послуг.

Як бачимо, різниця між показниками є більш ніж суттєвою. Коливаючись від 10 % до 44 % досліджена різниця не може бути списана на жодну статистичну похибку та відображає міру зрощення суб'єктів державної і ринкової влади в економіці України, а точніше – міру захоплення державної влади ринковою, її підпорядкування інтересам носіїв ринкової влади. Окрім макроекономічної логіки на користь такої точки зору може свідчити той факт, що сумарна частка монопольних ринків та ринків з ознаками одноосібного домінування – тобто ринків, де наявність ринкової влади окремих суб'єктів господарювання підтверджується статистично, – є близькою за значенням до частки державних закупівель в одного постачальника. В середньому за досліджуваний період різниця між цими показниками склала -0,73 %.

Наступним засобом нарощення ринкової влади за рахунок використання адміністративного ресурсу держави є інститут державної допомоги. Незважаючи на те, що численні дослідження показують неефективність такого інструменту стимулювання економічного розвитку (табл.1), незважаючи на політику СОТ щодо обмеження державного субсидування, державна допомога продовжує активно застосовуватися національними урядами для підтримки окремих виробництв, галузей, регіонів тощо, а суб'єктами отримання такої допомоги зазвичай є не дрібні позбавлені ринкової влади компанії, а компанії, що володіють деякою мірою ринкової влади.

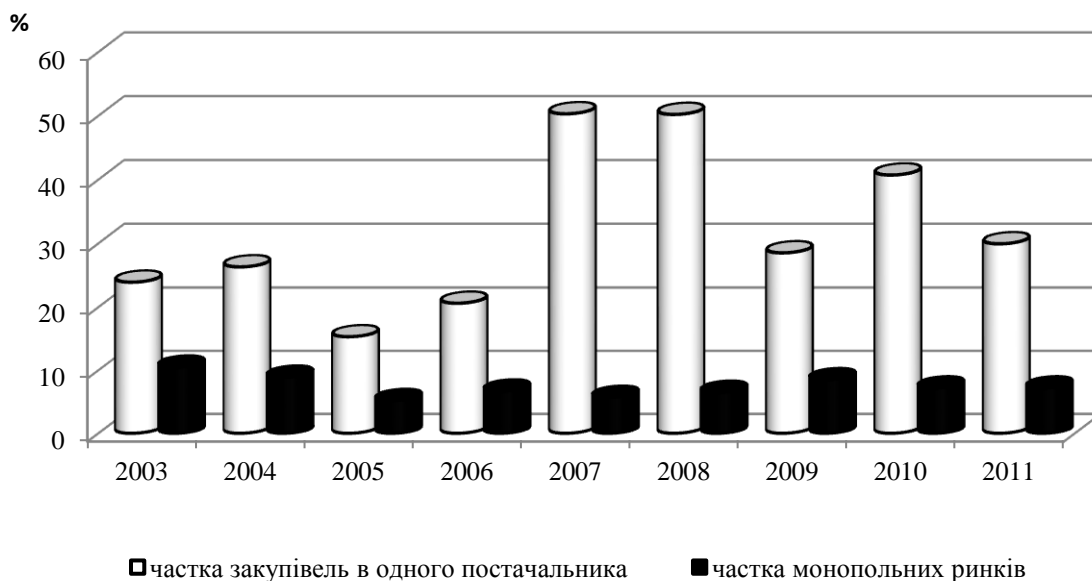

Рис.1. Порівняльна динаміка частки неконкурентних державних закупівель з динамікою частки монопольних ринків в економіці України¹⁴

Таблиця 1

Дослідження впливу державних видатків на економічне зростання [30, с.59]

Автор, рік дослідження	База дослідження	Використання даних	Взаємозв'язок держ.видатків та економічного зростання
Barro R., 1989	98 країн	Крос-секції	Обернено пропорційний, статистично суттєвий
Levin R, Renelt D, 1992	119 країн	Крос-секції	Обернено пропорційний, статистично несуттєвий
Barro, Sala-i-Martin, 1995	90 країн	Крос-секції	Обернено пропорційний, статистично суттєвий
Lee, 1995	16 країн	Панельні	Обернено пропорційний, статистично несуттєвий
Agell, Lindh, Ohlsson, 1997	23 країни	Панельні	Прямує до 0
Commander S., Davoodi H., Lee U., 1997	132 країни	Крос-секції	Обернено пропорційний, статистично несуттєвий
Mendoza E., Milesi-Ferreti M., Asea P., 1997	18 країн	Панельні	Прямує до 0
Folster, Henrekson, 1999, 2000	23 країни	Крос-секції, Панельні	Обернено пропорційний, статистично суттєвий
Ghali, 1999	10 країн	Динамічні	Прямо пропорційний, статистично суттєвий
Bassanini, Scarpetta, Hemmings, 2001	21 країна	Панельні	Обернено пропорційний, статистично суттєвий
Heitger, 2001	21 країна	Панельні	Обернено пропорційний, статистично суттєвий
Viren M., 2005	158 країн	Панельні	Обернено пропорційний, статистично несуттєвий
Kustepeli Y., 2005	14 країн	Панельні	Прямо пропорційний, статистично суттєвий

¹⁴Побудовано автором за даними [23, с.103; 24; 25, с.12; 26; 27; 28; 21; 22; 29].

На підтвердження висловленої думки, дослідимо галузеву структуру державної допомоги в Україні в 2005-2010 рр. Як бачимо з таблиці 2, основними реципієнтами державної допомоги протягом досліджуваного періоду були 8 галузей національної економіки. У пошуку ролі ринкової влади у виділенні відповідної допомоги ми вдалися до порівняльної оцінки рівня концентрації виробництва в цих галузях з середнім рівнем галузевої концентрації в економіці України, адже концентрація є одним з основних джерел і одночасно індикаторів ринкової влади суб'єктів господарювання.

Результати аналізу даних таблиці показують, що тільки дві з досліджуваних галузей-реципієнтів державної допомоги характеризуються рівнем концентрації нижчим за середньо зважений для економіки, характеризуючись середнім значенням індексу відносної галузевої концентрації 0,8. Для решти ж галузей рівень концентрації виробництва як мінімум вдвічі, а то і в понад 6 разів, як, наприклад, в галузі автомобілебудування, перевищує середньо зважений рівень галузевої концентрації в Україні, засвідчуючи наявність деякого значного рівня ринкової влади у компаній, що освоїли відповідні обсяги державної допомоги. А це є аргументом на користь не тільки поширеності інституційного монополізму в Україні, але й його організації у рамках владної тріади, в якій державі відведено роль каталізатора ринкової влади окремих суб'єктів господарювання.

Не менші сумніви виникають і щодо конкурентного характеру розподілу державної регіональної допомоги в Україні. Аналізуючи звітні дані Українського фонду підтримки підприємництва щодо виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні та порівнюючи їх з експертними оцінками рівня конкурентоспроможності вітчизняних регіонів, представлених Фондом «Ефективне управління», бачимо, що реципієнтами регіональної допомоги є не стільки відсталі регіони, скільки лідери рейтингу конкурентоспроможності. Державна регіональна допомога, метою якої мало б бути вирівнювання рівня розвитку й конкурентоспроможності окремих регіонів України, на практиці спрямовується туди, де рівень конкурентоспроможності й без того є достатньо високим. Так, коефіцієнт кореляції між обсягами як планової, так і фактично освоєної державної регіональної допомоги та індексом регіональної конкурентоспроможності є не тільки додатним, але й досить високим, тоді як забезпечення збалансованого еко-

номічного розвитку регіонів вимагає суттєвої від'ємної кореляції між показниками (табл.3).

Критики описаного підходу можуть зауважити, що такі результати швидше зумовлені неефективністю державної політики у сфері підтримки малого бізнесу, ніж лобістським потенціалом носіїв ринкової влади та проявами інституційного монополізму. Адже йдеться про малий бізнес, який апріорі не може володіти ринковою владою. Погоджуючись до певної міри з такою точкою зору, все ж вважаємо за необхідне зауважити, що далеко не кожне мале підприємство в сучасній вітчизняній економіці залишається безвладним. Вітчизняна статистика, що не веде обліку відносин контролю між підприємствами наразі є короткозорою по відношенню до тих малих підприємств, що реально управляються з офісів великих транснаціональних компаній або холдингових компаній українських фінансово-промислових груп.

Не слід тут забувати і про так звані нетипові підприємства, що на початку 2000-х років активно досліджувалися І.Крючковою. На цих малих за кількістю зайнятих осіб підприємствах на одну особу приходиться від одного до декілька сот мільйонів грн. річного виробництва, що свідчить не стільки про високий рівень продуктивності праці, скільки про включення підприємства до каналу перерозподілу економічної ренти на користь окремих фірм – носіїв ринкової влади. При чому найчастіше, і про це пише І. Крючкова, донором нетипових підприємств виступає держава в особі бюджетних організацій, підприємств державної форми власності та органів влади. [39, с.6, 29] А це означає, що виключення інституційного монополізму з переліку причин недостатньої ефективності регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні було б безпідставним.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що описана на початку розділу модель владної тріади, в якій держава виконує роль посередника й каталізатора потужності впливу носія ринкової влади на позбавлених такої влади суб'єктів господарювання з метою вилучення з них економічної ренти, знайшла своє підтвердження у вітчизняній практиці господарювання. Встановлено, що досліджені вище інститути державних закупівель та інститут державної допомоги сьогодні в Україні є деформованими під впливом інституційного монополізму. Ці інститути наразі орієнтуються не на максимізацію суспільного добробуту чи забезпечення сталого економіч-

ного зростання, а на максимізацію економічної ренти тих суб'єктів господарювання, що володіючи деякою ринковою владою прагнуть її

зміцнити, захистити й реалізувати, в тому числі шляхом захоплення державного ресурсу.

Таблиця 2

Аналіз рівня відносної галузевої концентрації у вітчизняних галузях, що споживають державну допомогу, 2005-2010 рр.¹⁵

Показник	Рік	Галузі								В цілому по економіці
		Вугільна промисловість	Книговидання	Гірничо-металургійний комплекс	Машино-будування	Автомобіле-будування	Судно-будування	Літако-будування	Енергетика	
Обсяг державної допомоги, млн. грн.	2005	2211	491,5	22,2	937,3	629,4	11,8	19,2	1280,2	5602,6
	2006	3199,7	625,6	24,9	250,2	1,2	23,3	14,5	1024,5	5163,9
	2007	4486,3	559,3	34,8	456	0,6	29,7	184,7	319,7	6071,1
	2008	6484,5	61,2	51,2	758,4	н/з	8,6	260	608,6	8232,5
	2009	10486,5	76	54,3	278,5	н/з	8,6	117	41471,3	52492,2
	2010	19400	491,5	б/д	б/д	н/з	0,5	19,2	б/д	19911,2
	2005-2010	46268	2305,1	187,4	2680,4	631,2	82,5	614,6	44704,3	97473,5
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	2005	305,4	173,4	935,4	903,3	3392,8	3005	б/д	1099,3	296,7
	2006	315,1	113,2	946,1	993,7	2905,4	909,1	1345,1	2071,4	420,1
	2007	345,2	151,4	881,6	995,3	3120,9	959,9	2185,5	2005,2	395,5
	2008	326,7	369,2	852,8	1154,6	2505,2	560,3	2216,9	1973,2	476
	2009	327,7	765,3	948,6	1661,5	2203,4	1287,4	2754,3	1859,0	582,0
	2010	407,6	1037,4	957,6	1352,7	1800,7	864,9	3415,9	1889	669,9
Індекс відносної галузевої концентрації ¹⁶	2005	1,0	0,6	3,2	3,0	11,4	10,1	-	3,7	x
	2006	0,7	0,3	2,3	2,4	6,9	2,2	3,2	4,9	x
	2007	0,9	0,4	2,2	2,5	7,9	2,4	5,5	5,1	x
	2008	0,7	0,8	1,8	2,4	5,3	1,2	4,7	4,1	x
	2009	0,6	1,3	1,6	2,9	3,8	2,2	4,7	3,2	x
	2010	0,6	1,5	1,4	2,0	2,7	1,3	5,1	2,8	x
	2005-2010	0,8	0,8	2,1	2,5	6,3	3,2	4,6	4,0	x

б/д – дані відсутні; н/з не застосовувалось.

¹⁵Розраховано автором за даними [31, с.71; 32, с.48-66; 25, с.106-117; 33, с.60-86; 34, с.80-104; 35, с.168-202; 36, с.175-188].

¹⁶Індекс відносної галузевої концентрації розраховується як співвідношення індексу Херфіндаля-Хіршмана для відповідної галузі та середнього рівня ринкової концентрації, виміряного Індексом Херфіндаля-Хіршмана, для економіки в цілому.

Таблиця 3

Аналіз взаємозв'язку між рівнем регіональної конкурентоспроможності та обсягом освоєної регіоном державної допомоги¹⁷

Регіон	2008			2011		
	Індекс конкурентоспроможності	Обсяг державної допомоги, тис.грн.		Індекс конкурентоспроможності	Обсяг державної допомоги, тис.грн.	
		план	факт		план	факт
АР Крим	3,99	1150	1100,8	3,77	2000	555,123
Вінницька	3,98	1271,9	947	3,86	80	45
Волинська	б/д	670	670	3,87	610	243,9
Дніпропетровська	4,24	100	100	4,1	520	28,5
Донецька	4,07	829,6	829,6	4,03	1324	1259,8
Житомирська	б/д	531,5	172,3	3,75	580	0
Закарпатська	4,22	170	134,6	3,8	0	0
Запорізька	б/д	400	190	3,98	2068,427	285,54
Івано-Франківська	б/д	1051,8	1051,8	3,78	3790	1275
Київська	б/д	100	100	б/д	1964	78,6
Кіровоградська	б/д	800	360	3,68	700	245
Луганська	б/д	1260,5	1222,7	3,87	11802,58	1291,518
Львівська	4,14	600	533,1	3,88	250	0
Миколаївська	б/д	450	450	3,87	250	250
Одеська	б/д	1500	1144,9	3,95	6268	632,637
Полтавська	4,02	1000	1000	3,94	300	1023,15
Рівненська	б/д	530	527	3,81	300	40
Сумська	4,07	1000	570,6	3,84	500	67,3
Тернопільська	б/д	250	250	3,74	0	0
Харківська	б/д	300	300	4,05	330,7	159,7
Херсонська	3,9	200	196,9	3,58	1614,5	129,806
Хмельницька	4,1	1401	1226,9	3,77	733,7	675
Черкаська	б/д	500	500	3,81	7151	3126,5
Чернівецька	б/д	200	183,8	3,77	1804,1	0
Чернігівська	б/д	360	261,8	3,68	1350	1096
м. Київ	4,25	29164,2	21918,8	4,26	23642,2	8525,8
м. Севастополь	б/д	150	0	3,96	50	0
Коефіцієнт кореляції «конкурентоспроможність – обсяг державної допомоги»		0,45	0,44	-	0,47	0,50

б/д – дані відсутні

¹⁷Таблицю складено автором за даними Українського фонду підтримки підприємництва [37] та матеріалами Фонду «Ефективне управління» [38].

Література

1. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Особливості реалізації конкурентної політики: системність та комплексність» [Текст] / В.Д.Лагутін, В.М.Талах, А.Г.Герасименко та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2012. – 174 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0112U004363.
2. Самсонов Р. Институциональный монополизм: сущность и особенности регулирования [Текст] / Р.Самсонов // Вопросы экономики. – 2007. – №2. – С. 140-143.
3. Филлюк Г.М. Конкуренция і монополія в епоху глобалізації [Текст]: Монографія. / Г.М.Филлюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. – 404 с.
4. Гнилякевич І. Альтернативні підходи в сучасній економічній науці до визначення поняття природна монополія [Текст] / І.Гнилякевич // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2008. – Вип.39. – С. 121-124.
5. Олейник А. Политэкономия власти: подходы к анализу отношений между государством и бизнесом в России [Текст] / А.Олейник // Вопросы экономики. – 2011. – №5. – С. 19-33.
6. Krueger A. The Political Economy of the Rent- Seeking Society [Text] / A.Krueger // The American Economic Review, 1974. – vol.64. – N.3. – P. 291-303.
7. Buchanan J. Toward a theory of the rent-seeking society [Text] / J.Buchanan, R.Tollison, G.Tullock. – College Station: Texas A&M University, 1980. – 367 p.
8. Lenway S. Rent Seeking, Protectionism and Innovation in the American Steel Industry [Text] / S.Lenway, R.Mork, B.Young // The Economic Journal, 1996. – vol.106. – Issue 435. – P. 410-421.
9. Цыперович Г. Синдикаты и тресты в России [Текст] / Г.Цыперович. – Петроград: Изд-во Келлера, 1918. – 312 с.
10. Toscano P. 10 Biggest Government Contractors [Electronic source] / P. Toscano, J. Weinberger. – Available at: <http://www.cnbc.com/id/42494839/page/1>
11. Corruption Risks in NSW Government Procurement. Suppliers Perception of Corruption. [Text]. – Sydney: ICAC, 2011 – 22 p.
12. Звіт Антимонопольного комітету України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=194113&cat_id=194112.
13. Звіт Антимонопольного комітету України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=212425&cat_id=212422.
14. Міняйло О. Державні закупівлі товарів і послуг у системі регулювання національної економіки [Текст]: дис. кандидата екон. наук: 08.00.03 / Міняйло Олександр Іванович. – К., 2011. – 225 с.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2006 році» [Текст] / О.О.Костусев, С.Л. Вошкулат, Т.З. Кучер та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2007. – 127 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0107U007036.
17. Звіт Антимонопольного комітету України за 2007 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=104930&cat_id=104929.
18. Звіт Антимонопольного комітету України за 2008 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=144689&cat_id=144688.
19. Звіт Антимонопольного комітету України за 2009 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=178067&cat_id=161760.
20. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції змін стану конкурентного середовища в економіці України у 2011 році» [Текст] / Т.В.Куць, В.В. Венгер, С.І. Кіреєв та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2012. – 138 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0112U001944.
21. Садков В. Об оптимальных размерах участия государства в экономике [Текст] / В. Садков, И. Греков // Общество и экономика. – 2000. – №11-12. – С. 57-77.
22. Бугаєнко Н.М. Державна допомога суб'єктам господарювання [Текст]: дис. кан-

дидата екон. наук: 08.00.03 / Бугаєнко Наталія Миколаївна. – К., 2012. – 232 с.

23. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2005 році» [Текст] / А.В.Щербак, М.В. Пугачова, В.В. Пугачов та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2006. – 72 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0106U009357.

24. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2007 році» [Текст] / А.В.Щербак, С.Л.Вошкулат, М.В. Пугачова, В.В. Пугачов; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2008. – 91 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0108U009031.

25. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2008 році» [Текст] / В.М.Талах, А.В. Щербак, С.Л. Вошкулат та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2009. – 113 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0109U003760.

26. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2009 році»

[Текст] / Т.В.Куць, С.І. Кіреєв, А.В. Щербак та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2010. – 214 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0110U004434.

27. Звіт про науково-дослідну роботу за темою «Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2010 році» [Текст] / Т.В.Куць, В.В. Венгер, С.І. Кіреєв та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. – К., 2011. – 198 с. – Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0111U003966.

28. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва за участю УФПП за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufpp.gov.ua/about_fund/reports_on_progress.

29. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Текст]. – К.: Фонд «Ефективне управління», 2011. – 205 с.

30. Крючкова І.В. Макроструктурні чинники трансформації економіки України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / І.В. Крючкова – К, 2005. – 39 с.

Стаття поступила в редакцію 15.01.2013

Т.В. БЕРЕЗЯНКО, к.е.н., доцент,

Інститут післядипломної освіти Національний університет харчових технологій

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ВІДРОДЖЕННЯ ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто проблему впливу на розвиток національного суспільства інституціональної недосконалості. Визначено чинники формування інституціональної пастки та можливі інструменти її подолання. Розглянуто зв'язок між інтересами власника, компанії, суспільства та державного управління.

Ключові слова. *Інституціоналізм, управлінська система, економічне зростання, олігополія*

В науковій літературі однією із важливіших ознак розвитку країни визнається економічне зростання, яке характеризується кількісними змінами у обсягах виробництва та споживання валового внутрішнього продукту.

У свою чергу якісна сторона зростання пов'язується із змінами у технології виробництва, виникненням нових продуктів, цілих секторів економічної діяльності та інструментів управління. В ринковій економіці до складу інструментів впливу на якісні параметри економічного зростання віднесені зміни у характері відносин власності, розподілу та перерозподілу доходів, а також фінансова стабілізація.

Після відкриття трансформаційних процесів у пострадянських країнах аналітики та науковці отримали новий шар інформації: однією із основних причин інституційної невірноваженості стали захоплення держави, сві-

© Т.В. Березянко, 2013